

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І ЛІКВІДАЦІЯ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

На 01.01.1999 р. загальна сума наданих кредитів суб'єктам господарювання становила 8855 млн. грн., що на 21% більше, ніж на 01.01.1998 р. [1; 74].

Аналіз кредитної діяльності комерційних банків свідчить про погіршення якості їхнього кредитного портфеля.

У 1998 р. питома вага пролонгованих, протермінованих та сумнівних до повернення кредитів збільшилася з 14,8% до 18,8%, при цьому обсяги сумнівних до повернення кредитів збільшилися майже втричі [8; 134].

Найбільше наданих, а також пролонгованих та протермінованих кредитів припадає на великі банки (АКБ "Україна", АКБ Промінвестбанк, КБ Приватбанк, АКБ Укрсоцбанк, Ощадний банк України, Укрексімбанк, АППБ "Аваль"). За станом на 01.01.1998 р. великими банками усього надано кредитів суб'єктам господарювання та фізичним особам на суму 6134,7 млн. грн., що становило 66% від загальної суми наданих кредитів за системою банків. Пролонговані кредити становили 786,8 млн. грн., або 75% від суми пролонгованих кредитів за системою банків. Прострочені та безнадійні щодо повернення кредити великими банками становили 551,7 млн. грн., або 68% від суми протермінованих кредитів за системою банків [2; 5].

Аналіз прибутків комерційних банків свідчить про те, що найбільшу частку в структурі прибутків становлять прибутки від валютної діяльності, а також доходи і комісія з наданих послуг.

Основні збитки комерційним банкам приносить безпосередньо кредитна діяльність за рахунок залучення надто дорогих кредитних ресурсів і неможливості рентабельного розміщення.

Неможливість одержувати зараз прибутки інфляційного характеру вимагають від комерційних банків реальнішого підходу до якості кредитного портфеля.

Виникнення проблемних кредитів зумовлено різними чинниками, найпоширенішими з яких, на нашу думку, є:

1. Чинники, які не можуть контролюватися банком і перебувають поза сферою його діяльності:

- загострення кризи реальної економіки і перш за все сфери виробництва;
- недосконалість грошово-кредитної політики НБУ щодо комерційних банків;
- вкрай низькі темпи приватизації державного сектора;
- криза платежів;
- незадовільний розвиток фінансового та фондового ринків, ринків робочої сили, нерухомості та платежів;
- негативні зміни економічного законодавства й політичної ситуації.

2. Прорахунки і помилки керівництва підприємства, яке одержало позику, або неефективна робота його трудового колективу.

3. Внутрішньобанківські чинники, відсутність виробленої стратегії та тактики роботи в ринкових умовах:

- недосконале й необгрунтоване дослідження кредитної заявки;

- порушення основних принципів кредитування;
- недостатній аналіз кредитоспроможності потенційного позичальника. Ситуація ускладнювалась тим, що інформація банків про платоспроможність позичальника та стан його діяльності на момент надання кредиту була неповна або недостовірною;
- некваліфікована розробка умов кредитного договору;
- у правовому відношенні кредитні договори залишаються недосконалими. Так, в одному й тому ж банку для однорідних позик можуть використовуватись різні за формою кредитні договори; багато пунктів у них неконкретні; взаємні зобов'язання сторін внаслідок нечіткості формулювань допускають неоднозначне розуміння. Зустрічається недбалість в оформленні (немає печатки однієї з сторін, відсутність зазначення посадового положення осіб, які підписали договір; окремі пункти не заповнені і не прокреслені; назва документа не тотожна стосовно різних клієнтів);
- слабкий і несвоєчасний контроль за виконанням кредитного договору;
- проведення занадто ризикової кредитної політики. При наданні кредитів банки недостатньо приділяли увагу вивченню кредитного ризику;
- надання кредитів без забезпечення, так званих бланкових кредитів, а також кредитів під страхування без належної перевірки статутних документів та фінансового становища фірм-гарантів;
- видача кредитів акціонерам на пільгових умовах без належного забезпечення та в розмірах, що значно перевищують їхні внески до статутного капіталу банку;
- надання кредитів обмеженому колу позичальників, особливо в значних розмірах, так званих великих кредитів;
- порушення вимог Положення "Про кредитування" у частині оформлення кредитних справ позичальників (їх немає зовсім або пакет документів у справі укомплектовано тільки частково);
- недотримання Закону України "Про заставу" (угоди нотаріально не засвідчені, без страхування заставного майна, прийняття майна тільки на суму виданих позик без урахування процентів кредиту, брак опису заставленого майна тощо);
- порушення Тимчасових вказівок до застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України в частині використання балансових рахунків щодо проведення кредитних операцій (несвоєчасне віднесення простроченої та пролонгованої заборгованості на вказані рахунки);
- комерційні банки у більшості випадків не проводять перевірки цільового використання наданих кредитів;
- недостатній рівень претензійно-позовної роботи з боку комерційних банків.

Комерційні банки проводять певну роботу щодо погашення заборгованості та повернення кредитів. Головними напрямками такої роботи є звернення до правоохоронних органів за фактами неповернення кредитів, порушення кримінальних та арбітражних справ, оголошення неплатоспроможних позичальників банкрутами.

Але враховуючи те, що ряд комерційних банків при наданні кредитів не розглядають фінансового становища позичальника, не мають достатньої інформації про його попередню фінансову діяльність та не складають бізнес-планів погашення кредитів, подальша робота щодо повернення сумнівних кредитів є проблемною, навіть при передачі справ до арбітражного суду чи правоохоронних органів, тому що позичальник на момент повернення кредиту (а може і раніше) мав абсолютно неліквідний баланс.

Банківська практика свідчить про те, що труднощі з поверненням кредитів, як правило, виникають під впливом процесів, що розвиваються протягом певного періоду. Вони далеко не завжди мають форми прояву, особливо на початкових етапах. Тому загроза для зниження

дохідності банку на ранніх стадіях реалізації кредитного договору, яка ще чітко не проявилася, але свідчить про зародження у боржника фінансових труднощів, може бути своєчасно встановлена лише кваліфікованим менеджером банку. У нього є час і можливості застосовувати заходи щодо їх попередження чи пом'якшення й захисту інтересів банку, перш ніж реалізація кредитного ризику зумовить зниження його дохідності. Проте невиконання боржником своїх зобов'язань перед банком не обмежується лише несплатою процентів і неповерненням позики.

По-перше, підривається репутація банку, тому що велика кількість проблемних кредитів призведе до падіння довіри вкладників та інвесторів, виникне загроза неплатоспроможності банку.

По-друге, підвищення втрат від кредитних операцій викликає вплив із банку кваліфікованих спеціалістів через зниження обсягу прибутку як джерела їхнього матеріального заохочення.

По-третє, банк вимушений проводити додаткові витрати, пов'язані з стягненням проблемного кредиту.

По-четверте, певна частина банківського капіталу перетворюється в непродуктивні активи.

Контроль за виконанням умов кредитного договору повинен здійснюватись протягом усього процесу кредитування. Перші ознаки того, що кредит потрапляє у загрозову зону, такі:

- зниження нормованих витрат у позичальника;
- зменшення обсягів реалізації;
- збільшення обсягів реалізації в кредит;
- падіння доходів;
- збільшення складських запасів;
- виплачуються надмірно високі дивіденди;*
- надмірно низький рівень грошових статей балансу.

Якщо не вжити заходів з боку банку щодо погашення цього кредиту, з'являються ознаки, які свідчать, що кредит – у загрозовій зоні:

- порушення термінів повернення боргу та сплати процентів, інші неплатежі;
- позичальник вимагає продовжити термін погашення або збільшити суму кредиту, переглянувши кредитну угоду;
- позичальник несвоєчасно подає фінансові звіти або не подає їх узагалі;
- позичальник проводить ворожу щодо кредитора політику або уникає контактів із ним;
- хвороба або смерть позичальника.

У процесі роботи з проблемними кредитами банк може застосовувати два основні методи управління: реструктуризацію чи ліквідацію (див. рис. 1). Метод реструктуризації полягає у зміні умов погашення боргу за кредитом та відсотками, що проводиться у зв'язку з неспроможністю боржника у даний час виконувати свої боргові зобов'язання у початково визначені кредитною угодою терміни. Метод ліквідації означає повернення кредиту шляхом процедури банкрутства та продажу активів позичальника.

На першому етапі банк і позичальник співпрацюють як справжні партнери. Вони укладають додаткову (модифіковану) угоду, за якою позичальнику надається відстрочка у погашенні кредиту на період коректування своєї господарської діяльності з метою одержання коштів для повернення боргу. За домовленістю банк може виконувати різну роль. Іноді банк обмежує активність позичальника, наприклад, стосовно придбання нового обладнання чи розширення виробництва. Рестрикціям з боку банку можуть підлягати і втрати фірми на виплату грошових винагород працівникам. В інших випадках банк безпосередньо бере участь в управлінні фірмою. Це може відбуватися або у вигляді делегування співробітників банку в раду директорів компанії з наданням йому контрольних функцій, або у вигляді рекомендацій

здійснити кадрові зміни у керівництві. Фірма йде на подібні санкції, маючи надію на покращення свого фінансового становища. Крім цього у модифікованій угоді може ставитися питання про додаткове забезпечення кредиту, якщо банк вважає, що наявне забезпечення недостатньо захищає його інтереси.

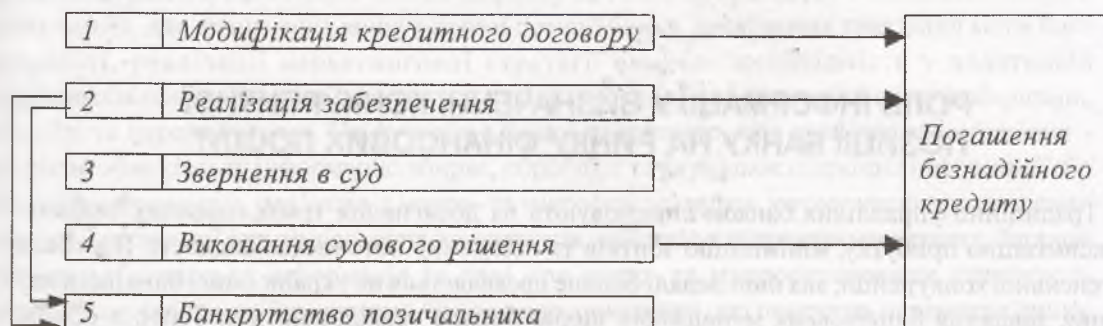

Рис. 1. Робота банку з проблемним кредитом.

Реалізація забезпечення підлягає ринковим ризикам, тому що ціна застави може змінюватися. Коливання ціни активів, прийнятих в заставу, при необхідності їх реалізації може призвести до значних втрат банку. У зв'язку з цим банк зобов'язаний чітко орієнтуватися в ситуації на ринку, коли приймає те чи інше майно в забезпечення кредиту, тобто захисту своїх інтересів.

Виконання судового рішення банк може здійснити шляхом конфіскації майна позичальника, накладення арешту на кошти боржника, що знаходяться у третьої особи. Банк може одержати також статус особи, що керуватиме майном боржника.

Результатом роботи банку з проблемних кредитів може стати банкрутство боржника. Банкрутство розглядається як виняткове вирішення питання безнадійних кредитів.

Література

1. Бюлетень Національного банку України. – 1998. – №12 (72).
2. Герасименко Ю. Шляхом інтеграції у світовий банківський простір. Підсумки діяльності комерційних банків України у 1997 році // Вісник Національного банку України. – 1998. – №4. – С. 3 – 6.
3. Єрофеева Т., Пустаєвич Г. Основні проблеми становлення системи комерційних банків у країнах Східної Європи // Вісник Національного банку України. – 1998. – №11. – С. 3 – 6.
4. Коваленко В. В. Особливості кредитування підприємств і організацій у сучасних умовах // Фінанси України. – 1998. – №10. – С. 84 – 88.
5. Святко С. А. Проблемні кредити та їхній вплив на дохідність банку // Фінанси України. – 1997. – №2. – С. 75 – 78.
6. Степаненко А. Системна перебудова банківських установ і робота з проблемними банками // Банківська справа. – 1997. – №1. – С. 15 – 23.
7. Тинний І. Фінансова реструктуризація підприємств промислового сектора в Україні // Банківська справа. – 1999. – №2. – С. 40 – 48.
8. Цуканова Н. Деякі підсумки роботи українських комерційних банків протягом 1998 року // Фінанси України. – 1999. – № 4. – С. 131 – 135.